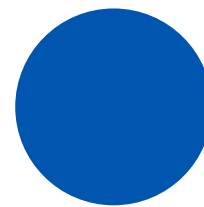

Kontexty humanity

Projekt Kontexty humanity
Seminář pro pedagogy středních škol

Praktická filosofie:
Etika v dějinách a současnosti

ANTICKÁ ETIKA DNES

Studijní opora

Jakub Jinek
Energeia, 2021

Otázky k textům jsou strukturovány následovně:

1.–2. Analytické otázky

– odpovědi na ně lze získat pouze pozorným čtením textu

3. Výkladová otázka

– odpověď vyžaduje porozumění celku textu, příp. i znalost širšího kontextu díla/daného myslitele

4. Aktualizační otázka

– nabízí možnost volnější diskuse ve třídě a zejm. uplatnění výkladu určitého textu pro porozumění obecnějším otázkám

Každá citace je uvedena s otázkami, na další straně jsou pak uvedeny i odpovědi na analytické a výkladové otázky. Tato strana je vždy označena v nadpisu textem (odpovědi).

[1] Platón, *Faidón*, 107b–c

Ale toto zasluhuje úvahy, mužové, řekl Sókratés, že je-li vskutku duše nesmrtelná, vyžaduje péče, a to netoliko pro tento čas, po který trvá takřečené žití, nýbrž pro všechen, a bylo by to tedy takto, jak se zdá, hrozné nebezpečí, jestliže ji člověk zanedbá.

Otázky k textu:

1. Je péče o duši omezena na tento život?

2. Za jaké podmínky by byla péče o duši zbytečná?

3. Proč je nebezpečné o duši nepečovat?

4. Lze tento závěr učinit i dnes, a platí tedy teze Jana Patočky, že Evropa je založena na péči o duši?

[1] Platón, *Faidón*, 107b–c (odpovědi)

Ale toto zasluhuje úvahy, mužové, řekl Sókratés, že je-li vskutku duše nesmrtelná, vyžaduje péče, a to netoliko pro tento čas, po který trvá takřečené žití, nýbrž pro všechen, a bylo by to tedy takto, jak se zdá, hrozné nebezpečí, jestliže ji člověk zanedbá.

Otázky k textu:

1. Je péče o duši omezena na tento život?

Nikoli, protože duše je nesmrtelná, a péče o ni je tudíž žádoucí nejen pro *tento čas*, ale pro *všechen čas*.

2. Za jaké podmínky by byla péče o duši zbytečná?

Pokud by duše byla smrtelná.

3. Proč je nebezpečné o duši nepečovat?

Je-li duše nesmrtelná, a tedy určuje kvalitu našeho života po všechen čas, pak má zanedbání jejího stavu mnohem hroznější důsledky než zanedbání stavu těla, které nás provází pouze omezenou dobu (a o něž přitom přirozeně pečují všichni).

4. Lze tento závěr učinit i dnes, a platí tedy teze Jana Patočky, že Evropa je založena na péči o duši?

[2] Platón, *Ústava*, IV, 443c–444a

Vskutku, byla, jak se podobá, spravedlnost cosi takového, ale ne že by minila vnější konání svého, nýbrž vnitřní, v pravém smyslu slova „sebe“ a „své“, když člověk nedopustí, aby jednotlivý činitel v něm konal věci cizí a složky v jeho duši se mnohověstností navzájem přesahovaly, nýbrž když vskutku dobře zařídí a uspořádá svůj dům, uchopí se vlády sám nad sebou, stane se přítelem sám sobě a sladí ty tři činitele právě tak jako tři tóny stupnice, nejvyšší, nejhlubší a prostřední, a jestliže jest něco jiného uprostřed; všechno to pevně spojí a ve všem se stane z několika jedním, rozumným a souladným: a v těchto zásadách potom jedná, kdykoli koná něco buď ve věcech majetkových nebo v pěstování těla anebo také v činnosti veřejné nebo ve stycích soukromých, pokládá i nazývá ve všech těchto činnostech spravedlivým a krásným to jednání, které by tento stav udržovalo a spolu jej zjednávalo, moudrostí pak ono vědění, kterým jest toto jednání řízeno, a nespravedlivým takové jednání, které vždy této stav ruší, nemoudrostí pak ono mínění, kterým jest řízeno zase toto jednání.

Otázky k textu:

1. Jaký je rozdíl mezi vnější a vnitřní spravedlností?

2. Co znamená být svým vlastním pánem?

3. Jak se spravedlivá duše projevuje v politickém jednání?

4. Jaký spatřujete rozdíl mezi takovýmto a dnešním pojetím politické činnosti?

[2] Platón, Ústava, IV, 443c–444a (odpovědi)

Vskutku, byla, jak se podobá spravedlnost cosi takového, ale ne že by minila vnější konání svého, nýbrž vnitřní, v pravém smyslu slova „sebe“ a „své“, když člověk nedopustí, aby jednotlivý činitel v něm konal věci cizí a složky v jeho duši se mnohodelností navzájem přesahovaly, nýbrž když vskutku dobře zařídí a uspořádá svůj dům, uchopí se vlády sám nad sebou, stane se přítelem sám sobě a sladí ty tři činitele právě tak jako tři tóny stupnice, nejvyšší, nejhlubší a prostřední, a jestliže jest něco jiného uprostřed; všechno to pevně spojí a ve všem se stane z několika jedním, rozumným a souladným: a v těchto zásadách potom jedná, kdykoli koná něco buď ve věcech majetkových nebo v pěstování těla anebo také v činnosti veřejné nebo ve stycích soukromých, pokládaje i nazývaje ve všech těchto činnostech spravedlivým a krásným to jednání, které by tento stav udržovalo a spolu jej zjednávalo, moudrostí pak ono vědění, kterým jest toto jednání řízeno, a nespravedlivým takové jednání, které vždy této stav ruší, nemoudrostí pak ono minění, kterým jest řízeno zase toto jednání.

Otázky k textu:

1. Jaký je rozdíl mezi vnější a vnitřní spravedlností?

Vnější spravedlnost spočívá v jednání, je „konáním svého“ ve věcech majetkových, pěstování těla, ve veřejné činnosti a soukromých vztazích. Vnitřní spravedlnost je stavem duše, jejíž složky si vzájemně nepřekáží a jsou sladěny v jednotu; výsledkem je stav sebeovládání a přátelství se sebou samým.

2. Co znamená být svým vlastním pánem?

Mít uspořádány složky duše, a to hierarchicky (nejvyšší, prostřední, nejnižší), tedy sjednotit mnohost v sobě.

3. Jak se spravedlivá duše projevuje v politickém jednání?

Spravedlivým je to jednání, které ustavuje jednotu duše. Pokud jde o jednání v obci, pak je spravedlivé takové jednání, které ustavuje tuto jednotu u ostatních občanů, a tak v celé obci.

4. Jaký spatřujete rozdíl mezi takovýmto a dnešním pojetím politické činnosti?

[3] Platón, *Ústava*, VI, 504d–505b

Sókratés Takový tedy, příteli, musí procházeti tou delší cestou a při učení podstupovati nemenší námahu než při cvičení tělesném; sice, jak jsme právě řekli, nikdy nepřijde k vrcholu největší a sobě nejlustnější nauky.

Adeimantos Cožpak nejsou tyto věci největší, nýbrž jest ještě něco většího nad spravedlnost a ostatní ctnosti?

Sókratés Jednak je něco většího, odpověděl jsem, jednak jest i při těchto samých potřebí nedívati se jen na jejich nástin, jako nyní, nýbrž nesmíme se vyhýbati jejich nejdokonalejšímu propracování.

Vším způsobem jsi to již nejednou slyšel, ale nyní buď se na to nepamatuješ, anebo zamýšlíš zase mně činiti nesnáze svým chytáním. Domnívám se spíše toto; neboť že největším poznatkem jest idea dobra, to jsi slyšel často, jejímž působením i spravedlivé i ostatní se stává užitečným a prospěšným. A nyní snad víš, že to má býti předmětem mé řeči a k tomu ještě že ji dostatečně neznáme; jestliže pak ji neznáme, víš, že i kdybychom sebelépe rozuměli všemu ostatnímu, jen této ne, neměli bychom z toho žádného prospěchu, zrovna tak ne, jako kdybychom něco měli ve svém držení bez dobra. Či myslíš, že jest něco platno míti všechno na světě, co však by nebylo dobré? Nebo míti v hlavě všechno ostatní, vyjímaje dobro, a nemíti tam nic krásného a dobrého?

Otázky k textu:

1. Je obtížnější tělesná nebo intelektuální činnost?

2. Za jakých podmínek jsou dobré věci dobré pro nás?

3. Jaký je vztah mezi spravedlností a dobrem?

4. Připomíná vám tento způsob argumentace některou novozákonní myšlenku?

[3] Platón, Ústava, VI, 504d–505b (odpovědi)

Sókratés Takový tedy, příteli, musí procházeti tou delší cestou a při učení podstupovati nemenší námahu než při cvičení tělesném; sice, jak jsme právě řekli, nikdy nepřijde k vrcholu největší a sobě nejlustnější nauky.

Adeimantos Cožpak nejsou tyto věci největší, nýbrž jest ještě něco většího nad spravedlnost a ostatní ctnosti?

Sókratés Jednak je něco většího, odpověděl jsem, jednak jest i při těchto samých potřebí nedívati se jen na jejich nástin, jako nyní, nýbrž nesmíme se vyhýbati jejich nejdokonalejšímu propracování.

Vším způsobem jsi to již nejednou slyšel, ale nyní buď se na to nepamatuješ, anebo zamýšlíš zase mně činiti nesnáze svým chytáním. Domnívám se spíše toto; neboť že největším poznatkem jest idea dobra, to jsi slyšel často, jejímž působením i spravedlivé i ostatní se stává užitečným a prospěšným. A nyní snad víš, že to má býti předmětem mé řeči a k tomu ještě že ji dostatečně neznáme; jestliže pak ji neznáme, víš, že i kdybychom sebelépe rozuměli všemu ostatnímu, jen této ne, neměli bychom z toho žádného prospěchu, zrovna tak ne, jako kdybychom něco měli ve svém držení bez dobra. Či myslíš, že jest něco platno míti všechno na světě, co však by nebylo dobré? Nebo míti v hlavě všechno ostatní, vyjímaje dobro, a nemíti tam nic krásného a dobrého?

Otázky k textu:

1. Je obtížnější tělesná nebo intelektuální činnost?

Intelektuální, duchovní činnost je přinejmenším stejně náročná jako činnost tělesná.

2. Za jakých podmínek jsou dobré věci dobré pro nás?

Jedině pokud dostatečně známe dobro samo (ideu dobra).

3. Jaký je vztah mezi spravedlností a dobrem?

Teprve působením (ideje) dobra se stává spravedlnost užitečnou. Bez dobra by spravedlnost nebyla ničím užitečným, tedy dobrým. Jinými slovy dobro je příčinou dobrosti spravedlnosti.

4. Připomíná vám tento způsob argumentace některou novozákonní myšlenku?

[4] Aristotelés, *Etika Nikomachova*, I,1,1094a1–3; 2,1095a14–28

Každé umění a každá věda, podobně i praktické jednání a záměr směřuje, jak se zdá, k nějakému dobru; proto bylo správně vyjádřeno, že dobro jest to, k čemu všechno směřuje.

... ježto každé vědění a záměrná volba touží po nějakém dobru, promluvme opět o podstatě účelu, k němuž dle našeho soudu směřuje nauka politická, a které dobro ze všech vykonatelných dober jest nejvyšší. Téměř většina lidí se shoduje ve jméně, jež mu dávají; i obecné množství i vzdělanci totiž nazývají je blažeností a myslí, že býti blažen jest totéž jako dobře žíti, dobře jednati a dobře se míti. Avšak v odpovědi na otázku, co jest blaženost, jaká jest její podstata, jsou v nesnázích a nestejně se o tom vyjadřuje obecné množství a mužové moudří. Neboť jedni jmenují něco zřejmého a zjevného, například rozkoš nebo bohatství nebo čest, druzí zase něco jiného, ba často i tentýž člověk uvádí pokaždé něco jiného – je-li nemocen, jmenuje zdraví, je-li chud, bohatství –, ti však, kteří jsou si vědomi nevědomosti, obdivují se lidem, kteří povídají cosi velkého a něco, co přesahuje jejich chápavost. Někteří lidé se pak domnívají, že mimo tato mnohá dobra jest nějaké jiné dobro o sobě, které jest i všem oněm příčinou, že jsou dobrá.

Otázky k textu:

1. Jak byste popsali roli dobra v textu? Jaký je rozdíl mezi nějakým dobrem a nejvyšším dobrem?

2. V čem spočívá shoda a rozpor mezi lidmi stran dobra?

3. Jaké etické pozice jsou v textu zmiňovány?

4. Shoduje se převažující moderní myšlení a etická teorie s hlavním Aristotelovým východiskem o dobru jako cíli?

[4] Aristotelés, *Etika Nikomachova*, I,1,1094a1–3; 2,1095a14–28 (odpovědi)

Každé umění a každá věda, podobně i praktické jednání a záměr směřuje, jak se zdá, k nějakému dobru; proto bylo správně vyjádřeno, že dobro jest to, k čemu všechno směřuje.

... ježto každé vědění a záměrná volba touží po nějakém dobru, promluvme opět o podstatě účelu, k němuž dle našeho soudu směřuje nauka politická, a které dobro ze všech vykonatelných dober jest nejvyšší. Téměř většina lidí se shoduje ve jméně, jež mu dávají; i obecné množství i vzdělanci totiž nazývají je blažeností a myslí, že býti blažen jest totéž jako dobře žíti, dobře jednati a dobře se míti. Avšak v odpovědi na otázku, co jest blaženost, jaká jest její podstata, jsou v nesnázích a nestejně se o tom vyjadřuje obecné množství a mužové moudří. Neboť jedni jmenují něco zřejmého a zjevného, například rozkoš nebo bohatství nebo čest, druzí zase něco jiného, ba často i tentýž člověk uvádí pokaždé něco jiného – je-li nemocen, jmenuje zdraví, je-li chud, bohatství –, ti však, kteří jsou si vědomi nevědomosti, obdivují se lidem, kteří povídají cosi velkého a něco, co přesahuje jejich chápavost. Někteří lidé se pak domnívají, že mimo tato mnohá dobra jest nějaké jiné dobro o sobě, které jest i všem oněm příčinou, že jsou dobrá.

Otázky k textu:

1. Jak byste popsali roli dobra v textu? Jaký je rozdíl mezi nějakým dobrem a nejvyšším dobrem?

Dobro má vždy charakter cíle. Zatímco dílčí vědění a činnosti mají každá za svůj cíl dílčí dobro, existuje dobro nejvyšší, které je předmětem vědy politické.

2. V čem spočívá shoda a rozpor mezi lidmi stran dobra?

Shoda panuje v pojmenování: všichni říkají nejvyššímu dobru blaženost; rozpor spočívá v určení její podstaty.

3. Jaké etické pozice jsou v textu zmiňovány?

Hédonismus (nejvyšším dobrem je rozkoš, srv. text 9); platonismus (existuje dobro o sobě, které je příčinou dílčích dober, srv. text 3).

4. Shoduje se převažující moderní myšlení a etická teorie s hlavním Aristotelovým východiskem o dobru jako cíli?

[5] Aristotelés, *Etika Nikomachova*, I,6,1098a7–20

Jestliže tedy úkolem člověka jest skutečná činnost duše ve shodě s rozumem anebo nikoli bez rozumu, výkon pak kteréhokoli člověka nazýváme dle rodu totožným s výkonem zdatného člověka, jako například kitharisty vůbec a kitharisty zdatného, což prostě platí ve všem, ježto k výkonu vůbec se přikládá nadbytek z hlediska zdatnosti – kitharistovi totiž náleží hrát, avšak zdatnému kitharistovi hrát dobře –, i je-li tomu tak a za výkon člověka klademe jakýsi život, a to skutečnou činnost duše a jednání ve shodě s rozumem, u zdatného pak může vše to způsobem dobrým a krásným, neboť každý výkon se dobře dokonává podle vlastní zdatnosti, potom patrně lidským dobrem se stává činnost duše z hlediska zdatnosti, a je-li zdatností více, tedy z hlediska nejlepší a nejdokonalejší. Dále, v životě úplném. Neboť jedna vlaštovka jara nedělá, ani jeden den; tak ani šťastným a blaženým člověkem nečiní jeden den, ani krátký čas.

Otázky k textu:

1. K čemu Aristotelés přirovnává úkol či výkon člověka?

2. Jak Aristotelés definuje blaženost, tedy lidské dobro?

3. Jakou roli v tom hraje čas?

4. Jak dnes obvykle posuzujeme životní úspěch a jakou roli to hraje v našem etickém souzení osob?

[5] Aristotelés, *Etika Nikomachova*, I,6,1098a7–20 (odpovědi)

Jestliže tedy úkolem člověka jest skutečná činnost duše ve shodě s rozumem anebo nikoli bez rozumu, výkon pak kteréhokoli člověka nazýváme dle rodu totožným s výkonem zdatného člověka, jako například kitharisty vůbec a kitharisty zdatného, což prostě platí ve všem, ježto k výkonu vůbec se přikládá nadbytek z hlediska zdatnosti – kitharistovi totiž náleží hrát, avšak zdatnému kitharistovi hrát dobře –, i je-li tomu tak a za výkon člověka klademe jakýsi život, a to skutečnou činnost duše a jednání ve shodě s rozumem, u zdatného pak může vše to způsobem dobrým a krásným, neboť každý výkon se dobře dokonává podle vlastní zdatnosti, potom patrně lidským dobrem se stává činnost duše z hlediska zdatnosti, a je-li zdatností více, tedy z hlediska nejlepší a nejdokonalejší. Dále, v životě úplném. Neboť jedna vlaštovka jara nedělá, ani jeden den; tak ani šťastným a blaženým člověkem nečiní jeden den, ani krátký čas.

Otázky k textu:

1. K čemu Aristotelés přirovnává úkol či výkon člověka?

K úkolu či výkonu odborného umělce, specialisty, v tomto případě hráče na kitharu.

2. Jak Aristotelés definuje blaženost, tedy lidské dobro?

Činnost duše z hlediska zdatnosti (= ctnosti).

3. Jakou roli v tom hraje čas?

Blaženost lze posuzovat pouze z hlediska dlouhodobého, nikoli na základě krátkého časového úseku.

4. Jak dnes obvykle posuzujeme životní úspěch a jakou roli to hraje v našem etickém souzení osob?

Je-li dvoji ctnost, jedna rozumová a druhá mravní, má ctnost rozumová vznik a vzrůst většinou z učení, proto potřebuje zkušenosti a času, kdežto ctnost mravní (*éthiké*) vzniká ze zvyku, odtud obdržela i jméno, které se jen málo odlišuje od slova „zvyk“ (*ethos*). Z toho jest také patrné, že žádná mravní ctnost nám není dána přirozeně; neboť nic z toho, co jest přirozeně, nemůže býti zvykem změněno, například kámen, který se přirozeně pohybuje směrem dolů, nemůže býti navyknut, aby se pohyboval směrem nahoru, i kdyby někdo tisíckrát jím házeje jej tomu zvykal, a zrovna tak ani oheň nemůže býti navyknut, aby se pohyboval dolů, aniž vůbec co jiného si navykne na něco, co by bylo proti jeho přirozenosti. Proto ctnosti nejsou nám dány ani od přirozenosti, ani proti přirozenosti, nýbrž máme přirozenou vlohu, abychom jich nabyli, zvykem pak se dokonávají. Dále schopnosti toho, čeho se nám přirozeně dostává, dříve s sebou přinášíme a teprve později projevujeme příslušné činnosti, jak můžeme pozorovati u smyslů – neboť příslušného smyslu jsme nenabyli z častého vidění nebo z častého slyšení, nýbrž naopak užívali jsme ho, protože jsme jej měli, nikoli že bychom ho byli užíváním nabyli –, ctností však nabýváme po předchozí činnosti, jak tomu jest i u ostatních umění. Neboť máme-li se něčemu naučiti, co máme konati, naučíme se tomu tím, že to konáme, například ten, kdo staví, stává se stavitelem, a ten, kdo hraje na kitharu, stává se kitharistou. Tak spravedlivým jednáním stáváme se spravedlivými, uměřeným pak uměřenými a statečným statečnými... Takto se tedy věc má i u ctnosti: jednáme-li ve stycích s lidmi, stáváme se jednak spravedlivými, jednak nespravedlivými, a jednáme-li v nebezpečích a zvykáme-li si báti se či nebáti, stáváme se jednak statečnými, jednak zbabělými. Podobně i v žádostech a zlosti... Zkrátka, stavy vznikají ze stejných činností. Proto jest potřebí, abychom činnostem dali určitou povahu; neboť stavy se řídí jejich rozdíly. Tudíž nemálo na tom záleží, zvyká-li si člověk hned od mládeži jednati tak, nebo onak, ba všechno.

Otázky k textu:

1. Jaké jsou druhy ctností a jaké jsou mezi nimi rozdíly?

2. Jakou roli hraje při získání mravní ctnosti zvyk?

3. Jakou roli při tom hraje jednání?

4. Setkali jste se již s různými soudobými názory na to, co je pro formování charakteru rozhodující? Jak byste je hodnotili ve srovnání s Aristotelovou teorií?

[6] Aristotelés, *Etika Nikomachova*, II,1,1103a13–b25 (odpovědi)

Je-li dvoji ctnost, jedna rozumová a druhá mravní, má ctnost rozumová vznik a vzrůst většinou z učení, proto potřebuje zkušenosti a času, kdežto ctnost mravní (*éthiké*) vzniká ze zvyku, odtud obdržela i jméno, které se jen málo odlišuje od slova „zvyk“ (*ethos*). Z toho jest také patrné, že žádná mravní ctnost nám není dána přirozeně; neboť nic z toho, co jest přirozeně, nemůže býti zvykem změněno, například kámen, který se přirozeně pohybuje směrem dolů, nemůže býti navyknut, aby se pohyboval směrem nahoru, i kdyby někdo tisíckrát jím házeje jej tomu zvykal, a zrovna tak ani oheň nemůže býti navyknut, aby se pohyboval dolů, aniž vůbec co jiného si navykne na něco, co by bylo proti jeho přirozenosti. Proto ctnosti nejsou nám dány ani od přirozenosti, ani proti přirozenosti, nýbrž máme přirozenou vlohu, abychom jich nabyli, zvykem pak se dokonávají. Dále schopnosti toho, čeho se nám přirozeně dostává, dříve s sebou přinášíme a teprve později projevujeme příslušné činnosti, jak můžeme pozorovati u smyslů – neboť příslušného smyslu jsme nenabyli z častého vidění nebo z častého slyšení, nýbrž naopak užívali jsme ho, protože jsme jej měli, nikoli že bychom ho byli užíváním nabyli –, ctností však nabýváme po předchozí činnosti, jak tomu jest i u ostatních umění. Neboť máme-li se něčemu naučiti, co máme konati, naučíme se tomu tím, že to konáme, například ten, kdo staví, stává se stavitelem, a ten, kdo hraje na kitharu, stává se kitharistou. Tak spravedlivým jednáním stáváme se spravedlivými, uměřeným pak uměřenými a statečným statečnými... Takto se tedy věc má i u ctnosti: jednáme-li ve stycích s lidmi, stáváme se jednak spravedlivými, jednak nespravedlivými, a jednáme-li v nebezpečích a zvykáme-li si báti se či nebáti, stáváme se jednak statečnými, jednak zbabělými. Podobně i v žádostech a zlosti... Zkrátka, stavy vznikají ze stejných činností. Proto jest potřebí, abychom činnostem dali určitou povahu; neboť stavy se řídí jejich rozdíly. Tudíž nemálo na tom záleží, zvyká-li si člověk hned od mládí jednati tak, nebo onak, ba všechno.

Otázky k textu:

1. Jaké jsou druhy ctností a jaké jsou mezi nimi rozdíly?

Existuje a) ctnost rozumová, b) ctnost mravní. Rozumová vzniká z učení, mravní ze zvyku.

2. Jakou roli hraje při získání mravní ctnosti zvyk?

Zvyk rozvíjí přirozenou vlohu. Bez navykání pomocí dlouhodobého vykonávání určité ctnostné činnosti mravní ctnost nevznikne. Nemůže vzniknout z pouhé přirozenosti.

3. Jakou roli při tom hraje jednání?

Zvyk předpokládá činnost, jednání. Kýžená vlastnost charakteru (např. ctnost spravedlnosti) vzniká z konání příslušné (např. spravedlivé) činnosti.

4. Setkali jste se již s různými soudobými názory na to, co je pro formování charakteru rozhodující? Jak byste je hodnotili ve srovnání s Aristotelovou teorií?

[7] Aristotelés, *Etika Nikomachova*, II,6,1106b36–1107a8

Jest tudíž ctnost záměrně volicím stavem, který udržuje střed i nám přiměřený a vymezený úsudkem, a to tak, jak by jej vymezil člověk rozumný. Střed pak jest mezi dvěma špatnostmi, z nichž jedna záleží v nadbytku, druhá v nedostatku, a to tak, že ctnost střed nalézá a volí, kdežto špatnosti v citech a v jednáních jednak pravé míry nedosahují, anebo ji překročují. Proto ctnost co do podstaty a pojmu byti jest středem, co do přednosti a dobra jest vrcholem.

Otázky k textu:

1. Jaká je definice (mravní) ctnosti?

2. Jak je chápán střed a čeho se týká (čeho je středem)?

3. Jak porozumět tomu, že ctnost jest co do podstaty a pojmu středem a co do přednosti a dobra vrcholem?

4. Byli byste schopni uvést některé příklady toho, jak a v jakých kontextech dnes hovoříme o (charakterové) ctnosti?

[7] Aristotelés, *Etika Nikomachova*, II,6,1106b36–1107a8 (odpovědi)

Jest tudíž ctnost záměrně volicím stavem, který udržuje střed i nám přiměřený a vymezený úsudkem, a to tak, jak by jej vymezil člověk rozumný. Střed pak jest mezi dvěma špatnostmi, z nichž jedna záleží v nadbytku, druhá v nedostatku, a to tak, že ctnost střed nalézá a volí, kdežto špatnosti v citech a v jednáních jednak pravé míry nedosahují, anebo ji překročují. Proto ctnost co do podstaty a pojmu bytí jest středem, co do přednosti a dobra jest vrcholem.

Otázky k textu:

1. Jaká je definice (mravní) ctnosti?

Mravní ctnost je záměrně volicím stavem, který udržuje střed i nám přiměřený a vymezený úsudkem, a to tak, jak by jej vymezil člověk rozumný.

2. Jak je chápán střed a čeho se týká (čeho je středem)?

Střed je mezi dvěma špatnostmi, nadbytkem a nedostatkem. Týká se citů a jednání.

3. Jak porozumět tomu, že ctnost jest co do podstaty a pojmu středem a co do přednosti a dobra vrcholem?

Ctnost je definována jako střed *mezi* špatnostmi, které mají charakter krajnosti; současně je však lepší než špatnost, a jako taková je vrcholem, který leží *nad* dvěma krajními špatnostmi.

4. Byli byste schopni uvést některé příklady toho, jak a jakých kontextech dnes hovoříme o (charakterové) ctnosti?

[8] Aristotelés, *Politika*, I,1,1252a1–7

Když vidíme, že každá obec je určitým společenstvím a každé společenství je utvořeno kvůli nějakému dobru (neboť všichni všechno konají kvůli něčemu, co se jim zdá dobré), je zřejmé, že sice všechna společenství usilují o nějaké dobro, ale nejvíce a o nejvyšší ze všech dober usiluje společenství, které je ze všech nejsvrchovanější a zahrnuje v sobě všechna ostatní. To je takzvaná obec neboli občanské společenství.

Otázky k textu:

1. Jaké charakteristiky má obec?

2. Proč je obec označena jako nejsvrchovanější společenství?

3. Spatřujete nějaké podobnosti mezi tímto úvodem I. knihy *Politiky* a úvodem I. knihy *Etiky* (text 5 výše)?

4. Jaký rozdíl je mezi představeným pojetím obce a pojetím moderního státu?

[8] Aristotelés, *Politika*, I,1,1252a1–7 (odpovědi)

Když vidíme, že každá obec je určitým společenstvím a každé společenství je utvořeno kvůli nějakému dobru (neboť všichni všechno konají kvůli něčemu, co se jim zdá dobré), je zřejmé, že sice všechna společenství usilují o nějaké dobro, ale nejvíce a o nejvyšší ze všech dober usiluje společenství, které je ze všech nejsvrchovanější a zahrnuje v sobě všechna ostatní. To je takzvaná obec neboli občanské společenství.

Otázky k textu:

1. Jaké charakteristiky má obec?

Je to společenství, které je nejsvrchovanější a zahrnuje všechna ostatní společenství; usiluje o nejvyšší dobro.

2. Proč je obec označena jako nejsvrchovanější společenství?

Protože a) usiluje o nejvyšší dobro; b) zahrnuje v sobě všechna ostatní společenství.

3. Spatřujete nějaké podobnosti mezi tímto úvodem I. knihy *Politiky* a úvodem I. knihy *Etiky* (text 5 výše)?

Postupuje se od generální teze (všichni/všechna společenství usilují o nějaké dobro) ke svrchovanému případu (existuje nejvyšší dobro/nejvyšší dobro je cílem svrchovaného společenství).

4. Jaký rozdíl je mezi představeným pojetím obce a pojetím moderního státu?

Když tedy pravíme, že svrchovaným cílem je slast, nemíníme tím rozkoše prostopášníků ani rozkoše spočívající v požitkářství, jak se domnívají lidé, kteří naše učení neznají a s ním nesouhlasí, nebo si je špatně vykládají, nýbrž stav, v němž člověk necítí bolest v těle ani neklid v duši. Neboť nečiní život příjemným ani ustavičné pitky a hodokvasy, ani obcování s hochy a ženami, ani požívání ryb a jiných věcí, které poskytuje bohatý stůl, nýbrž střízlivý úsudek, vyhledávající důvody pro každou volbu a každé odmítnutí a zapuzující klamné domněnky, z nichž nejčastěji zachvacuje duše zmatek. Toho všeho počátkem a vůbec největším dobrem je rozumnost; proto má rozumnost větší cenu než sama filosofie. Z ní totiž pocházejí všechny ostatní ctnosti, ježto ona nás učí, že nelze žít slastně, nežijeme-li rozumně, krásně a spravedlivě, ani že nelze žít rozumně, krásně, a spravedlivě, nežijeme-li slastně. Jsou totiž ctnosti pevně spjaty se slastným životem a slastný život nelze odloučit od nich.

Otázky k textu:

1. Jaké je Epikúrovo pojetí lidského dobra jako cíle?

2. Jaké jsou dvě podoby slasti a jak se k nim autor staví?

3. Jak vypadá epikúrejská péče o duši? Jaký je vztah mezi rozumností a slastí?

4. Spatřujete nějaké spojitosti, příp. i rozdíly, mezi epikúrejským a dnes převažujícím pojetím dobrého života?

19] Epikúros, *List Menoikeiovi*, in: *Diogenés Laertios, Vitae*, X,131–132 (odpovědi)

Když tedy pravíme, že svrchovaným cílem je slast, nemíníme tím rozkoše prostopášníků ani rozkoše spočívající v požitkářství, jak se domnívají lidé, kteří naše učení neznají a s ním nesouhlasí, nebo si je špatně vykládají, nýbrž stav, v němž člověk necítí bolest v těle ani neklid v duši. Neboť nečiní život příjemným ani ustavičné pitky a hodokvasy, ani obcování s hochy a ženami, ani požívání ryb a jiných věcí, které poskytuje bohatý stůl, nýbrž střízlivý úsudek, vyhledávající důvody pro každou volbu a každé odmítnutí a zapuzující klamné domněnky, z nichž nejčastěji zachvacuje duše zmatek. Toho všeho počátkem a vůbec největším dobrem je rozumnost; proto má rozumnost větší cenu než sama filosofie. Z ní totiž pocházejí všechny ostatní ctnosti, ježto ona nás učí, že nelze žít slastně, nežijeme-li rozumně, krásně a spravedlivě, ani že nelze žít rozumně, krásně, a spravedlivě, nežijeme-li slastně. Jsou totiž ctnosti pevně spjaty se slastným životem a slastný život nelze odloučit od nich.

Otázky k textu:

1. Jaké je Epikúrovo pojetí lidského dobra jako cíle?

Cílem je slast spočívající v nepřítomnosti bolesti v těle a neklidu v duši.

2. Jaké jsou dvě podoby slasti a jak se k nim autor staví?

Požitkářská slast (pitky, hodokvasy, obcování s hochy a ženami) a rozumná slast (střízlivý úsudek). Autor první odmítá a druhou přijímá.

3. Jak vypadá epikúrejská péče o duši? Jaký je vztah mezi rozumností a slastí?

Žít rozumně, krásně a spravedlivě, abychom mohli žít slastně. Rozumnost je tedy podmínkou slasti.

4. Spatřujete nějaké spojitosti, příp. i rozdíly, mezi epikúrejským a dnes převažujícím pojetím dobrého života?

[10] Cicero, O nejvyšším dobru a zlu, III,5,16

Filosofové, k jejichž nauce se přiznávám, tvrdí, že tvor hned po narození (neboť tím dlužno počít) sám se sebou se spřáteluje a sám sobě jest odporučován k sebezachování, k lásce ke svému stavu a k prostředkům k zachování toho stavu. Naproti tomu chová odpor ke své záhubě a těm věcem, jež, jak se zdá, způsobují záhubu. Že tomu tak jest, dokazují tím, že malíční, dříve než se jich tkne rozkoš aneb bol, domáhají se věci blahodárných a odmitají věci opačné. To by se nestávalo, kdyby svého stavu nemilovali, záhuby své se nebáli. Proto dlužno uznati, že počátek všeho jednání a toužení vychází ze samolásky.

Otázky k textu:

1. Jaký je podle stoiků vztah mezi láskou a sebezachováním?

2. Jaký je vztah mezi slastí a sebeláskou?

3. Jaký je tedy stoický názor o dobrém a zlém?

4. Jaké ontogenetické teorie dominují v odborné diskusi dnes? Srovnejte je se stoickým pojetím.

[10] Cicero, O nejvyšším dobru a zlu, III,5,16 (odpovědi)

Filosofové, k jejichž nauce se přiznávám, tvrdí, že tvor hned po narození (neboť tím dlužno počít) sám se sebou se spřáteluje a sám sobě jest odporučován k sebezachování, k lásce ke svému stavu a k prostředkům k zachování toho stavu. Naproti tomu chová odpor ke své záhubě a těm věcem, jež, jak se zdá, způsobují záhubu. Že tomu tak jest, dokazují tím, že maličtí, dříve než se jich tkne rozkoš aneb bol, domáhají se věci blahodárných a odmitají věci opačné. To by se nestávalo, kdyby svého stavu nemilovali, záhuby své se nebáli. Proto dlužno uznati, že počátek všeho jednání a toužení vychází ze samolásky.

Otázky k textu:

1. Jaký je podle stoiků vztah mezi láskou a sebezachováním?

Láska je počátkem, příčinou sebezachování.

2. Jaký je vztah mezi slastí a sebeláskou?

Sebeláska je jevem základnějším než slast (srv. text g).

3. Jaký je tedy stoický názor o dobrém a zlém?

Tento rozdíl má základ v rozdílu mezi sebezachováním a záhubou.

4. Jaké ontogenetické teorie dominují v odborné diskusi dnes? Srovnejte je se stoickým pojetím.

Zde je také hranice každé etiky, která hledá svůj základ ve vzájemné komunikační struktuře konečných subjektů. Vždy ale dospěje jen k hypotetické závaznosti. Předpokladem takovéto závaznosti je existence subjektů, kteří tvoří nějaké takové komunikační společenství. Úcta k existenci Hanse zde může být chápána pouze jako závazek vůči všem dalším, jimž na Hansovi buď záleželo, nebo by je Hansova smrt ohrozila v jejich vlastním pocitu bezpečí. Je-li Hansova existence hodnotou pouze pro něho, neplatí proto vůči němu samému žádný závazek nechat jej při životě, neboť přece s jeho smrtí je odstraněn i ten, pro něhož tato smrt znamená ztrátu. Praktické důsledky to má pro usmrcování lidí v situacích, které pro jiné lidi zůstávají již principiálně bez povšimnutí, takže pro ně z maximy usmrcovat lidi v takovéto situaci už nemůže vzejít žádná nejistota. To se například vztahuje na všechny malé děti. Jsou k dispozici těm, pro které nemají žádnou cenu. V tom zřejmě spočívá vlastní důvod toho, že euthanasie a potrat jsou propagovány téměř výlučně lidmi bez náboženského přesvědčení. Horkheimer a Adorno napsali, že proti vraždě existuje vposled jenom náboženský argument.

Proč právě „náboženský“? Protože tento argument je srozumitelný pouze tehdy, když si lidé uvědomují něco „svatého“. Svaté je ono nesouměřitelné, ono funkčně neodvoditelné či nezdůvodnitelné, je to ono „dobré“ ve smyslu jednomístného predikátu.

Otázky k textu:

1. Kde leží hranice etiky založené na člověku samém a proč?

2. Proč taková etika nemůže zdůvodnit zákaz vraždy?

3. Na jakých dnes silně diskutovaných bioetických problémech se tento problém ukazuje?

4. Jaký je vztah mezi etikou a náboženstvím? Vysvětlete vztah mezi pojmy svatosti a dobra.

Zde je také hranice každé etiky, která hledá svůj základ ve vzájemné komunikační struktuře konečných subjektů. Vždy ale dospěje jen k hypotetické závaznosti. Předpokladem takovéto závaznosti je existence subjektů, kteří tvoří nějaké takové komunikační společenství. Úcta k existenci Hanse zde může být chápána pouze jako závazek vůči všem dalším, jimž na Hansovi buď záleželo, nebo by je Hansova smrt ohrozila v jejich vlastním pocitu bezpečí. Je-li Hansova existence hodnotou pouze pro něho, neplatí proto vůči němu samému žádný závazek nechat jej při životě, neboť přece s jeho smrtí je odstraněn i ten, pro něhož tato smrt znamená ztrátu. Praktické důsledky to má pro usmrcování lidí v situacích, které pro jiné lidi zůstávají již principiálně bez povšimnutí, takže pro ně z maximy usmrcovat lidi v takovéto situaci už nemůže vzejít žádná nejistota. To se například vztahuje na všechny malé děti. Jsou k dispozici těm, pro které nemají žádnou cenu. V tom zřejmě spočívá vlastní důvod toho, že euthanasie a potrat jsou propagovány téměř výlučně lidmi bez náboženského přesvědčení. Horkheimer a Adorno napsali, že proti vraždě existuje vposled jenom náboženský argument.

Proč právě „náboženský“? Protože tento argument je srozumitelný pouze tehdy, když si lidé uvědomují něco „svatého“. Svaté je ono nesouměřitelné, ono funkčně neodvoditelné či nezdůvodnitelné, je to ono „dobré“ ve smyslu jednomístného predikátu.

Otázky k textu:

1. Kde leží hranice etiky založené na člověku samém a proč?

Předpokladem etiky založené pouze na subjektu (člověku samém) je to, že tento subjekt má význam pro jiný subjekt (intersubjektivní etika). Význam subjektu proto není nepodmíněný; subjekt je podmíněn jiným subjektem, a to je hranice etiky – kde není druhý subjekt dávající význam, tam není ani žádný etický příkaz.

2. Proč taková etika nemůže zdůvodnit zákaz vraždy?

Pokud nikomu nezáleží na existenci subjektu (např. proto, že nemá žádné příbuzné a leží v kómatu v nemocnici), nelze najít důvod, proč ho nezabít.

3. Na jakých dnes silně diskutovaných bioetických problémech se tento problém ukazuje?

Tento stav subjektu, na němž nikomu nezáleží, není hypotetický, ale naopak se v něm nachází řada osob: a) lidé, kteří jsou nevyлéčitelně nemocní a jejich existence nikomu nechybí; b) nenarozené děti. Prvních se týká problém euthanasie, druhých problém potratů.

4. Jaký je vztah mezi etikou a náboženstvím? Vysvětlete vztah mezi pojmy svatosti a dobra.